

ЗА СЪВРЕМЕННИЯ УРОК ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК В I–IV КЛАС

Мариана Мандева, Даниела Йорданова

I. Модернизацията на българското образование и урокът в началните класове

Моето училище на бъдещето има корени в човешката общност. То е място, изпълнено с доверие, където малки и големи се оценяват според това, което са. Място, където етиката се основава на разумното ползване на свободата, където изследванията и откритията са свързани с истинските потребности на децата за настоящето и бъдещето. Институция, достатъчно гъвкава, за да може да се променя. Институция, която дава сигурност и цел на всички, които работят в нея.

А ако не успеем да се приспособим към промените, необходими за радикализиране ролята на училището в обществото?... В такъв случай няма да успеем да подготвим децата за бъдещия им живот.

(Плакроуз 1992, с. 114)

Тези мисли на английския педагог Х. Плакроуз са особено актуални за българското образование, което се преустройва в съответствие с предизвикателствата на новата обществена ситуация, с променящите се ценностни ориентации.

Образователният процес се центрира около малкия ученик. Търсеният ефект е да се формират ерудирани, социално пълноценни личности, способни да решават самостоятелно, уверено, творчески разнообразни проблеми от житейската практика, да се реализират успешно в обкръжаващия ги социум.

В съответствие с това **нормативната база и учебната документация се модернизират** по посока на:

- **целепологането**, което е ориентирано към личността на детето, към пълноценното интелектуално и социално формиране на малкия ученик;

- **учебното съдържанието**, което е освободено от излишна академичност и терминологична обремененост, основано е на интегративен подход и поставя акцент върху ценностни аспекти;

● **образователния процес**, който се реализира чрез интерактивни технологии в условия на хуманна и демократична среда на преподаване и учене.

Става ясно, че педагогическата реалност се осъвременява “...в най-важните ѝ аспекти: целеполагане, учебно съдържание, образователен процес и не на абстрактно-умозрително равнище, а в един ясен и реален контекст... – в реално време, с реални деца, в конкретни условия за работа с добре формулирани очаквания и обозрими перспективи за пълноценно осъществяване.” (Василева 2005, с. 31)

Актуалната философия за образование с център ученика изисква **преосмисляне на същността и облика на урока**, чиято актуална задача е “...да променя тривиалните ограничения и да предлага вариативни конструкции и взаимодействия, разкрепостяващи детето, насочващи го към реални и желани възможности за активна и пълноценна дейност” (Василева 2001, с. 17).

Урокът като неизменна част от живота в училище е средоточие на интересите на педагози и методици. Той е обект на разнообразни (а понякога и на разнородни, противопоставящи се) научни интерпретации.

М. Андреев пише: “Урокът е вид формална организация на единството между дейността на ученика и тази на учителя, с помощта на която се разработва, представя и усвоява определена тема от учебната програма за определено време” (Андреев 1996, с. 267).

Пл. Радев дефинира урока като “... една от организационните форми на обучение..., една от колективните (класните) и груповите организационни форми на обучение, чрез която детерминирано от избрана тема и цели и за извършено време се осигурява външна и вътрешна подреденост, съгласуваност, цялост, значимост, смисъл и устойчивост на определени части от учебното съдържание, методите на обучение и състоянията на процеса на обучение, които се предизвикват от тях” (Радев и др. 2001, с. 287).

Според Ем. Василева урокът е основна форма за обучение, но – и за възпитание; за “... осъществяване на социални и корекционни взаимодействия, за емоционални преживявания и удовлетворяване на актуални потребности в и извън сферата на категорично определените образователни цели, ...с насоченост към ценностното формиране и възможности за реализация на личността.” (Василева 2001, с. 19)

За да характеризират съвременния урок, педагозите го разглеждат на няколко **системоопределящи равнища**.

● **Културологично равнище.** Творци на урока са личности – представители на различни култури. Важният в педагогическо отношение извод е: професионална отговорност на учителя е да отчита персоналната експресия на всяко дете, да наблюдава социалните взаимодействия между своите ученици, като при нужда се намесва гъвкаво и дискретно с цел съхраняване на индивидуалната идентичност и оптимизиране на моделите на общуване и обмяна на опит.

● **Аксиологично равнище.** Свързано е с градежа на отношение към знанието и към училището, към околните, както и с разгръщането на “Аз-а”. Овладеват се модели на поведение. Необходимо е да се стимулират потребностите на децата от общуване, от изява, израстване и успех.

● **Когнитивно равнище.** Определя характера на познавателните процеси и условията за оптимизирането им. Променя се традиционната позиция учител – ученик. Детето е в ситуация на активна, самостоятелна, творческа интелектуална дейност. Учителят компетентно организира и деликатно ръководи познавателната работа на ученика.

● **Психологическо равнище.** Взема се предвид възрастовата типология, както – и индивидуалността на отделното дете. На тази основа се определят динамиката на развитие на познавателните процеси, мотивацията и интереса към учебната дейност, осъзнатото чувство за сигурност и успех. Създава се атмосфера на партньорство и равнопоставеност; формира се образователна среда, в която детето разбира своите права и отговорности.

● **Познавателно равнище.** “Чрез урока учениците изграждат образи, понятия, представи и впечатления, формират система от знания, умения и компетентности за опознаване и промяна (според техните възможности) на света, в който живеят... Развиват умения за прилагане на усвоените знания в нови и нестандартни ситуации.” (Василева 2001, с. 21)

● **Социологическо равнище.** Изследва възможностите за оптимизиране на учебния диалог, от една страна, между учителя и учениците, а, от друга страна, между самите деца.

● **Генетично равнище.** “То очертава генетичната (съдържателна) обвързаност на актуалната методична единица с предходната и следващата. Определя се нейното място и в по-широк контекст на съотнесеност през призмата на обединени информационни структури и насоченост към възможности за пренос на конкретни знания, умения и компетентности в разнообразни познавателни и житейски ситуации.” (Василева 2001, с. 22)

• **Дидактическо равнище.** Обединява технологичните механизми за реализиране на образователните цели и конструиране на адекватна образователна среда. (вж. по-подр.: Василева 2001, с. 19–22)

На фона на представените разсъждения могат да се направят следните **обобщения и изводи**:

1. Урокът е основна форма за обучение и за възпитание. Детето формира знания, умения, компетентности за опознаване и промяна (според неговите възможности) на света; постига надеждни равнища на учебни резултати; засилва социалната си активност, оптимизира комуникативните си контакти, гради ценностни ориентации, утвърждава се като личност с интелектуална, мотивационна, емоционална, волева, рефлексивна индивидуалност.

2. Урокът е сложно единство от взаимосвързани елементи, проявяващи се в точно определен контекст, а именно: образователни цели, учебно съдържание, педагогическо взаимодействие, технология.

3. “Урокът е основна форма на живот на детето в училище.” (Василева 2001, с. 23). Той дава уникални възможности за пробуждане на любопитството, въображението, общуването на малкия ученик, за провокиране на активност, “откривателство”, творчество, за насърчаване на себеизява и за стимулиране на работата в сътрудничество с другите.

II. Цел, задачи, хипотеза на изследването

Необходимостта от осъвременяване на урока в етапа I–IV клас изисква преосмисляне на проблема в условията на образователния процес по български език.

В този смисъл, **цел** на изследването, което представяме, е: аргументирано да се открият нови методически акценти, които трябва да се поставят при конструирането и реализирането на съвременния урок по български език, за да се съдейства за модернизирани на началното родноезиково образование.

Решават се следните **задачи**:

1. Да се конкретизират актуалните изисквания към урока по български език в началния етап на основната образователна степен.

2. Да се анализират съществуващи методически класификации на уроците по роден език в I–IV клас, като на този фон се открие собствено виждане.

3. Да се представят макро- и микроструктурите на типовете (видовете) уроци в началното обучение по български език.

4. Защитаваните тези да се илюстрират чрез план конспект на урок по български език.

Ръководим се от **очакването**: ако аргументирано се открият нови методически акценти, които трябва да се поставят при конструирането и реализирането на съвременния урок по български език, ще се съдейства за модернизирание на началното родноезиково образование.

III. Актуални изисквания към урока по български език в началния етап на основната образователна степен

Поставен в контекста на философията за модернизирание на образованието, съвременният урок по български език в етапа I–IV клас трябва да отговаря на **актуални методически изисквания**. Най-съществените сред тях са:

1. Комуникативноречевият подход е водещ в началното обучение по роден език. Това рефлектира върху урока и неговите компоненти. Следователно, **всеки урок по български език в I–IV клас следва да отразява комуникативната ориентация на обучението и да благоприятства общуването на учениците чрез родния език.**

2. Целите на урока в началното обучение по български език трябва да са ясно определени и точно дефинирани. Да са съобразени с:

- образователните стандарти, регламентирани от съответната нормативна база (ДОИ за учебно съдържание, Учебна програма);
- целите на системата уроци по дадения раздел;
- социалния и речев опит на децата, техните комуникативни потребности и интереси.

3. Тъй като дейност без мотив не съществува, всяка учебна дейност в клас преди всичко трябва да бъде същностно мотивирана. **Мотивацията в урока** е съобразена с конкретните образователни цели, с учебното съдържание, с възможностите и интересите на децата. Важно е да се отбележи, че “Малкият ученик няма природната даденост да “предвкусва” отдалечените във времето бъдещи успехи и удовлетвореност. Той живее в настоящето и се включва активно в дейността, само когато му е “интересно” и когато получава незабавна обратна позитивна подкрепа... Всички останали ... мотиви: бъдеща професия, признание в края на учебната година... – представляват една абстракция... единствено като формулировка, ... дистанцирана от сетивния му хоризонт и съдържа телните емоции.” (Василева 2004, с. 170)

Известно е, че “Съвременното родноезиково обучение е насочено към формиране на способности за езикова комуникация, затова и педагогическото общуване в часа ... се свързва с моделирането на основните характеристики

на неучебната комуникация в урока. Тъй както естественото речево общуване се реализира тогава, когато общуващите имат желание (потребност) и готовност да разменят информация по даден проблем, така и педагогическото общуване в урока по български език е необходимо да се гарантира от мотивираността и готовността на общуващите да обсъждат дадена тема. От тази гледна точка особено значими са действията на учителя, насочени към създаване на вътрешни подбуди у учениците за участие в речева дейност...” (Георгиева 2002, с. 108)

4. В съответствие с целите на началното родноезиково обучение (информативно-познавателни и комуникативно-практически) в съвременния урок по роден език се осъществяват две основни дейности – за осъзнаване строежа на езика; за приложение на лингвистичната информация в ситуации на езиково общуване. Оттук произтича изискването за методически балансирано взаимодействие между езикови и комуникативни учебни задачи.

Чрез езиковите учебни задачи се благоприятства осъзнаването на системата и структурата на езика. Ще посочим пример. Във връзка с урок за упражнение по български език във II клас на тема “Правопис на съществителните собствени имена” се поставя следната езикова учебна задача: *“Подчертайте съществителните собствени имена.*

море, Иван, океан, Варна, мече, град, Черно море, Родопи, Деница, училище, столица, България

Докажете, че подчертаните съществителни имена са собствени. ”

Комуникативните учебни задачи са вид учебни задачи, при които чрез речева ситуация се пресъздават условия, характерни за “живото” общуване, а учениците избират решение за адекватна речева постъпка. Ето един пример. Във връзка с урок за упражнение по български език във II клас на тема “Правопис на съществителните собствени имена” се поставя следната комуникативна учебна задача: *“Опишете накратко родния си град така, че да привлечете туристи в него.*

Подчертайте употребените съществителни собствени имена. С каква начална буква ги записахте – главна или малка? Защо?”

Според целите на конкретен урок, според учебното съдържание и според възможностите на учениците една от двете учебни дейности (за осъзнаване строежа на езика; за приложение на лингвистичната информация в ситуации на езиково общуване) и съответно езиковите или комуникативните учебни задачи имат приоритетна роля.

5. Предвид практическата ориентация на родноезиковото обучение в началните класове във всеки съвременен урок **усвояването на нова лингвистична информация е в синхрон с приложението ѝ чрез решаване на система учебни задачи**. Ще посочим пример във връзка с комбиниран урок по български език в IV клас на тема “Прости изречения”. В условията на наблюдение на подходящ езиков материал и евристична беседа учениците достигат до изводи относно видовете изречения по цел на общуване (съобщителни, въпросителни, побудителни, възклицателни). Въвеждат се съответните термини. Новата лингвистична информация се доосмисля и стабилизира чрез решаването на система учебни задачи. Например: *“Състави и запиши различни видове прости изречения по картината.”*; *“Препиши три прости изречения от учебника си по литература. Определи вида им по цел на общуване. Докажи отговора си”*; *“Състави две прости изречения, като ползваш думите: ученикът, приготвя, детето, топка, мама, чете, книга, интересна, вкусна, вечеря. Какви са изреченията по цел на изказване? Защо?”*.

6. **Богатото онагледяване** (словесно и графично) и **мотивираната смяна на учебни дейности** са важни изисквания към урока по български език в I–IV клас. Това, от една страна, е продиктувано от абстрактния характер на изучаваните езикови понятия, а – от друга страна, от психологията на възрастта (7–11 години) и характерни детски особености като конкретно-образно мислене; “привързаност” към единични, произволно възникващи представи за дадена дума; т.нар. “наивен семантизъм” и др. под.

7. **Поставянето на детето в позиция на активно учене** е следващото главно изискване към съвременния урок по роден език в началните класове. Това, най-общо казано, означава самостоятелно, творческо решаване на проблеми в и чрез опита. И овладяването на нова лингвистична информация, и формирането на умения за приложението ѝ в речева дейност, и обобщаването, систематизирането, преговарянето на знанията се реализират в условия на активно учене. Следователно задължение на учителя е да създаде условия учениците да приемат интелектуални предизвикателства, да изследват идеи, да мислят и да доказват своите твърдения аргументирано, да вземат самостоятелни, творчески решения при изпълнението на разнообразни учебни задачи. Рационални възможности в тази посока имат **евристичната беседа, изследователските и комуникативните учебни задачи, проектирането, лингвистичният експеримент** и др. под. Като илюстрация ще посочим пример за съставяне на проект. В условията на урок за упражнение по

български език в IV клас на тема “Време на глаголите” пред децата се представя проект, съставен от техни връстници.

Нашият подарък за първокласниците

1. В уроците по български език ще преразкажем български народни приказки.

2. В уроците по изобразително изкуство ще направим илюстрации към преразказите.

3. В края на учебната година ще съставим книжка с български народни приказки.

4. В началото на новата учебна година ще подарим нашата книжка на първокласниците.

Поставената задача е:

“Съставете и запишете и вие своя план за това какъв подарък ще поднесете на първокласниците в началото на новата учебна година.”

След написването на проектите и прочитането им се анализира употребата на бъдеще време на глагола.

8. Създаването на интерактивна образователна среда е сред водещите изисквания към съвременния урок по български език в началните класове. Активната, творческа интелектуална дейност на децата следва да протича в условия на сътрудничество и взаимодействие. Възможни технологични решения в тази посока са **мозъчната атака, дискусията, играта, работата в екипи** и др. под. Ето един пример. По време на урок за упражнение по български език в IV клас на тема “Пряко и преносно значение на думите” необходимите овладени знания се актуализират чрез мозъчна атака. На децата се поставя въпросът:

“Какво знаете за словосъчетанието “златното сърце”?

Отговорите на учениците се записват върху постер; обсъждат се; установява се кои са верни и кои не; ранжират се. Създава се основа за стабилизиране на детските знания за пряко и преносно значение на думите.

9. Формирането на рефлексивни умения (т.е. умения за самонаблюдение и корекционна дейност) у малките ученици е друго актуално изискване към съвременния урок по роден език. Така се избягва механичното учене и се изграждат общи способности за умствена дейност и творческа изява. Ангажимент на учителя е да насочи детското внимание към овладяването на модели за решаване на група еднородни задачи от речевата практика. Рационални методически възможности в тази посока имат **алгоритмите**,

- цели на урока;
- специфика на учебното съдържание;
- избор на методи и похвати на обучение за реализиране на учебното съдържание;
- структуриране на урока;
- взаимодействие между учителя и учениците;
- оценяване на резултатите от дейността между преподавателя и учещите;
- възраст на учениците (вж. Андреев 1996, с. 267–287).

В методиката на обучението по български език в началните класове също има различни виждания относно класификацията на уроците. Най-често авторите изграждат тази класификация въз основа на два главни признака: дидактически цели и закономерности на познавателния процес.

Т. Владимирова разглежда четири типа (вида) уроци в обучението по български език в I–IV клас: 1. урок за нови знания; 2. урок за затвърдяване и задълбочаване на знанията и уменията; 3. урок за обобщение и преговор; 4. урок за проверка и оценка на знанията. (вж. Владимирова и др. 1980, с. 91–92)

Л. Георгиев предлага следната класификация на уроците в началното родноезиково обучение: 1. урок за овладяване на нови лингвистични знания и началното им приложение в речевата практика; 2. урок за затвърдяване на знанията и формиране на речеви умения; 3. обобщителен урок; 4. преговорен урок. (вж. Георгиев 1997, с. 98–129)

Според М. Георгиева уроците обучението по български език в I – IV клас са: 1. урок за нови знания; 2. урок за упражнение; 3. синтетичен урок; 4. урок за обобщение и преговор; 5. урок за проверка и оценка (вж. Георгиева 2002, с. 106–160; Георгиева, Йочева, Здравкова 2005, с. 146–192).

В. Колева диференцира три типа (вида) уроци: 1. комбиниран урок; 2. урок за формиране на езикови умения и навици; 3. урок за обобщение и систематизиране на знанията (вж. Колева, Йорданова, Мандева 2000, с. 137–142).

Р. Танкова разграничава: 1. урок за формиране на умения и навици върху ново учебно съдържание или на нови умения и навици върху старо учебно съдържание; 2. урок за усъвършенстване на уменията и навиците; 3. обобщителен урок; 4. урок за овладяване стратегии на речево поведение (вж. Танкова, Власева 1997, с. 116–118).

Като имаме предвид дидактическите цели и закономерностите на познавателния процес, приемаме следната класификация на уроците по български език в I–IV клас:

- 1. урок за нови знания;**
- 2. урок за упражнение;**
- 3. комбиниран урок;**
- 4. урок за обобщение и преговор.**

Тази класификация е съобразена с целите на началното родно-езиково обучение (информационнопознавателни и комуникативнопрактически), както – и с основни закономерности на познавателния процес (усвояване на нова информация чрез възприемане, осмисляне, затвърдяване и обобщаване на новата информация чрез приложението ѝ в практиката).

Обособяването на урока за нови знания се нуждае от уточнението, че той твърде рядко се прилага в етапа I–IV клас, тъй като спираловидният принцип за структуриране на учебното съдържание по български език във всеки следващ клас (след I) надгражда усвоените до този момент лингвистични и комуникативни знания и съответни умения.

“Урокът за упражнение се мотивира основно от комуникативно-практическите цели на обучението по български език... основното в него е акцентът върху усъвършенстване и трениране на лингвистичните и комуникативни умения на учениците...” (Георгиева, 2002, с. 133)

Комбинираният урок се характеризира със синтез между повторението и контрола на вече усвоеното с изучаването, закрепването и приложението на нов материал.

“Урокът за обобщение и преговор се интерпретира различно, като най-често се обособяват два отделни типа уроци – за обобщение и за преговор. Чрез уроците за обобщение се развива умението на учениците да систематизират и обобщават научни факти..., докато уроците за преговор са мотивирани предимно от комуникативно-практическите цели.” (Георгиева, Йовева, Здравкова 2005, с. 173)

В предложената класификация не обособяваме урок за контрол и оценка на знанията, тъй като в практиката на началното обучение по български език проверката и оценката на знанията е съпътстваща дейност във всеки тип (вид) урок.

V. Инвариативност и вариативност в урока

Структурата на урока отразява съотношението между различните части (компоненти) в него, в тяхната дидактически обусловена последователност, функционална вътрешна взаимовръзка и целенасочено взаимодействие (вж. Махмутов 1985, с. 78–87).

Всеки урок, в частност и урокът по български език, съдържа **две равнища** в своята структура – инвариативно и вариативно.

Равнищата на инвариативност и вариативност са взаимовръзани. В своето единство те оформят структурата на урока. ”Важно е да бъдат персонифицирани и детайлизирани в конкретния познавателен контекст на тяхното взаимно проникване, за да стане възможно формирането и регулирането им.” (Василева 2001, с. 24)

Инвариативното равнище е свързано с **макроструктурата на урока** и “...типологизира най-устойчивите връзки и отношения, подвластни на логиката на човешкото познание, дефинирани като специфична трансформация на конкретния опит – от равнище на сетивност (представи, образи, впечатления, преживявания...) към равнище на обобщеност, абстрактност и прилагане на придобития опит в практиката. Те могат да се идентифицират с три основни структурноопределящи компонента: *подготвителен, операционален, оценъчно-затвърдяващ.*” (Василева 2001, с. 25)

Вариативното равнище определя **микроструктурата на урока** посредством технологията на работа, определяща неговото осъществяване. То се характеризира с конкретност, индивидуализираност, адаптивност към дадено актуално образователно пространство. “Съвременните тенденции, определящи представата ни за реализиране на образователния процес чрез микроструктурата на урока утвърждават преди всичко създаването на условия за *“оличностяване” и индивидуализиране на педагогическото взаимодействие...*” (Василева 2001, с. 25)

Вариативната характеристика на урока по български език в I–IV клас се представя от избора на подходяща технология на работа, чрез която се организира познавателната дейност на учениците в отделните инвариантни компоненти – *подготвителния, операционния и оценъчно-затвърждаващия.* При реализиране на дейността на учителя и учениците в урока чрез адекватен подбор на методи, похвати, средства и форми на работа, се създават условия не само за активизиране на познавателната дейност на учениците, но и за индивидуализиране на педагогическото общуване.

В педагогическата практика *подготвителният компонент* се асоциира с няколко основни акцента:

- актуализация на усвоените знания, умения и опит от учениците, свързани с вида и темата на урока;
- създаване на подходяща мотивация, която съответства на конкретните цели на урока, формулирани от учителя и провокира интереса на учениците към темата;
- създаване на подходящ психологически климат по време на урока, на добра емоционална атмосфера, която съдейства за насочване вниманието на учениците към желана, продуктивна и привлекателна дейност, за постигнат резултат и удовлетвореност от урока.

В началното обучение по български език *подготвителният компонент* е насочен към припомняне на усвоените до момента езикови и комуникативни знания и умения от учениците, необходими за изясняване на новото учебно съдържание – друго лингвистично понятие или за разширяване на информацията им за характерни особености на усвоени вече езикови явления. *Подготвителният компонент* в урока по български език в I–IV клас се свързва и със стимулиране активността на обучаваните и мотивиране на дейността им за възприемане на новия езиков информационен минимум.

Операционният компонент е насочен към „...възприемане, осмисляне и затвърдяване” на лингвистичната информация, предвидена за усвояване в етапа I–IV клас. Технологиата на работа, включваща подходящ подбор на методи, похвати и средства, чрез която се реализира този инвариантен момент от урока по български език, се конкретизира в зависимост от целите и от типа му.

Логическата последователност при реализирането на *операционния компонент* в началния урок по български език варира от наблюдение и анализ на езиков материал към систематизиране и обобщаване на съществените признаци на лингвистичното явление или понятие, оттам към прилагането на усвоената информация в комуникативната практика на учениците.

В оценъчно-затвърждаващият компонент от урока се извършва затвърдяване на усвоените лингвистични знания и умения от малките ученици, но на ново, по-високо равнище на осмисленост, в нови, различни познавателни педагогически ситуации, като се получава обратна информация за учителя и учениците за равнището на усвоените до този момент езикови и комуникативни компетентности. В последния инва-

риантен структурен компонент от урока по български език в I–IV клас се стимулира самостоятелната работа и творческата дейност на 7–11-годишните с цел усъвършенстване на комуникативно речевите умения. Т. е. оценъчно-затвърдяващият компонент в урока по български език е ориентиран към формиране на умения у учениците за функциониране на изучаваното езиково явление в речта им, за изграждане на рефлексивно отношение за самоконтрол и контрол на познавателната им дейност.

VI. Структура на типовете (видовете) уроци в началното родноезиково обучение

Всеки от посочените типове (видове) уроци в началното обучение по български език в макроструктурния си модел има специфични компоненти. Тази микроструктура се определя преди всичко от целите на образователния процес, които се реализират в съответната методическа единица, от това какво учебно съдържание по български език ще се усвои, затвърди или обобщи чрез съответна дейност, която извършват учениците и учителят.

Ще представим структурата на отделните типове (видове) уроци по български език в етапа I–IV клас, като свържем отделните звена с макроструктурния модел на урока, а именно: с подготвителния, операционния и оценъчно-затвърждаващия компонент.

Урок нови знания

Урокът за нови знания, както подчертахме, се използва рядко в началното родноезиково обучение.

При този урок активността на учениците е насочена към усвояване и осмисляне на нови лингвистични и комуникативни знания и формирането на първоначални умения за приложението на тези знания в речевата дейност на децата. Например урочните статии „Числителни имена“, „Наречия“, „Подлог“, „Сказуемо“, (IV клас), „Лични местоимения“ (III клас) и др. запознават учениците с нова за тях лингвистична информация, с нови части на речта и на изречението, за които до момента децата нямат знания.

Ходът на урока за нови знания има следните инвариантни структурни компоненти:

Подготвителен компонент

1. Актуализиране на стари знания

Актуализацията на стари знания има за цел да подготви учениците за по-лесно възприемане и осмисляне на новата лингвистична информация,

която е обект на усвояване в съответния урок. Тя може да се ориентира към припомняне на усвоения до този момент теоретичен и практически минимум (знания и умения), свързан с темата на урока или към актуализиране на умения у учениците за опериране с усвоената до момента езикова информация. Например в урока за запознаване с наречия в IV клас учителят може да предложи на учениците текст, в който са употребени прилагателни имена и наречия. След опериране с усвоените до момента знания за прилагателните имена и техните характеристики и насочване вниманието на децата към наречията, без да се употребява терминът, се стига до извода, че в речта има и други части освен прилагателните, съществителните имена и глаголите. Те правят речта ни по-ясна, тъй като поясняват обстоятелствата, при които се извършва действието.

2. Мотивиране и поставяне на темата

Мотивирането и поставянето на темата на урока изискват от учителя да пробуди детския интерес към новото знание, да подтикне децата към участие в речева дейност.

Операционен компонент

3. Възприемане и осмисляне на новата лингвистична и комуникативна информация

Възприемането и осмислянето на новата лингвистична и комуникативна информация е основна част от структурата на този тип урок в началното родноезиково обучение. Този компонент от урока се реализира чрез използване на система от учебни задачи, поместени в учебниците по български език, чрез които учениците възприемат и осмислят същността на съответно езиково или комуникативно явление и техните характеристики.

Оценъчно-затвърждаващ компонент

4. Систематизиране и обобщаване на знанията

Оценъчно-затвърждаващият компонент от урока за нови знания в началното обучение по български език се свързва с дейност, чрез която учениците оперират с новите знания, усвоени от тях, чрез изпълнение на подходящи учебни задачи (езикови и комуникативни). Основната цел е учещите да усвоят умения да разпознават съответната езикова или комуникативна единица, нейните формалнограматически характеристики, както и умения да я разграничават от изучените до тази момент и да я използват целесъобразно в речевата си дейност.

Обобщението и изводите в края на тази част от урока, съобщени от учениците и от учителя в синтезиран вид, представят най-важното от усвоената в съответния урок лингвистична и комуникативна информация.

5. Преценка на работата по време на урока и задаване на домашна работа

В този тип урок, както и в останалите уроци за реализиране на обучението по български език в I–IV клас, възлагането на домашната работа следва да има развиващ характер, да е съобразено както с възможностите на класа като цяло, така и с индивидуалните предпочитания на учениците. В този смисъл е добре освен общи за класа задачи да се поставят и други, при които според желанията си и възможностите си децата могат да избират.

Комбиниран урок

Комбинираният урок заема основно място сред уроците в началното обучение по български език. В зависимост от предложените в него основни дидактически задачи – за усвояване на нова лингвистична информация, за затвърдяване и систематизиране на определени знания и умения, за контрол на усвоената до момента лингвистична и комуникативна информация от малките ученици, структурата на комбинирания урок търпи разнообразие (по-подр. вж. Андреев 1996, с. 287–292).

Най-често структурата на комбинирания урок в началното родно-езиково обучение има следния вид:

Подготвителен компонент

1. Актуализация на стари знания

След внимателно обмислената организация на класа за привличане вниманието на учениците, работата в урока плавно трябва да се слее с актуализацията на необходимите стари знания във връзка с темата. За целта може да се използват: фронтална или индивидуална проверка на домашната работа; да се редактира текст; да се реализира вид диктовка; лингвистичен експеримент; комуникативна учебна задача; любопитни случки, разказани от учителя; онагледяване чрез звукозапис; използване на илюстрации (в т.ч. и детско творчество); игрови похвати; използване на интерактивни методи (напр. мозъчна атака, ролеви игри и т.н.) и др. Важно е в процеса на актуализация на определен обем от лингвистични знания и комуникативно речев опит у учениците да се провокира интерес и да се породи необходимост от овладяване на знанията, които са предмет на усвояване във връзка с темата на урока. Важно е също така в този начален момент от комбинирания урок по български език в I–IV клас да се създаде вътрешна мотивация за работа у

учениците, която да ангажира познавателната им дейност в максимална степен и така плавно да се постави темата.

2. Мотивиране и поставяне на темата

В процеса на мотивирано поставяне на темата е важно да се формулира точно проблемът, да се назове конкретната езиковата информация, която е предмет на усвояване.

Операционен компонент

3. Дейности, чрез които се осмисля новата езикова и комуникативна информация

Дейността на учениците за усъвършенстване на придобитите до този момент лингвистични и комуникативни знания, умения и компетентности се реализира чрез добре обмислен методически баланс между репродуктивна, изследователска и творческа работа.

В комбинирания урок се разчита на най-вече на самостоятелната познавателна дейност на учениците, която се реализира чрез система от учебни задачи с различна степен на трудност – по образец, конструктивни, творчески. В този тип урок в началното обучение по български език с предимство се използват езиковите задачи. В резултат от дейността, която извършват, учениците самостоятелно обогатяват знанията и уменията си, като стабилизират и обогатяват знанията си за съответна езикова или речева единица.

Оценъчно-затвърждаващ компонент

4. Затвърдяване на новите знания

Затвърдяването на новите знания не се извършва теоретично, чрез механично повторение на правила и дефиниции, записани в учебниците по български език. Този процес се реализира най-добре, когато новите знания се използват в речевата дейност на учениците. Затвърдяването на усвоените лингвистични и комуникативни знания има практически характер – изпълняват се комуникативни и изследователски учебни задачи, лингвистичен експеримент, игри и др. За затвърдяване на знанията могат да се използват и езикови задачи, но с по-голяма степен на сложност – децата отговарят на проблемни, на обобщаващи въпроси, обосновават аргументирано свои лингвистични решения, като само при необходимост ползват теоретичната информация от учебника по български език.

Основните изводи, реализирани от учениците с помощта на учителя в края на урока, обобщават най-важното от усвоеното учебно съдържание по български език в съответната методическа единица.

5. Преценка на работата по време на урока и задаване на домашна работа

Урок за упражнение

Този тип уроци също се използват много често в началното обучение по български език. Основното е, че чрез тях у малките ученици се формират практически умения за осмисляне на комуникативната функция на определена езикова единица и за комуникативно целесъобразна речева изява.

Уроците за упражнение по български език в етапа I–IV клас се провеждат след урок за нови знания или след комбиниран урок.

В тези уроци чрез комуникативни задачи се представят различни ситуации на общуване, в които функционира съответното лингвистично явление. Разбира се, в урока за упражнение се предлагат и езикови задачи. Чрез тях децата извършват практически действия със съответна лингвистична информация, затвърдяват знанията си за нея формират съответни умения. С приоритет обаче в този тип урок се използват комуникативните задачи, защото чрез тях се реализират комуникативно-практическите цели, които са стратегически в началното обучение по български език. Усъвършенстват се уменията на учениците за точна и уместна употреба на езиковите единици в речта.

Структурните компоненти в синтезиран вид при този урок в началното обучение по български език са следните:

Подготвителен компонент

- 1. Актуализиране на необходими опорни знания и практически опит.*
- 2. Мотивиране и поставяне на темата.*

Операционен компонент

- 3. Изпълнение на система от учебни задачи (езикови и комуникативни) за затвърдяване на знанията и формиране на комуникативно речеви умения*

Оценъчно-затвърждаващ компонент

- 4. Изводи (с лингвистичен и комуникативно речев характер).*
- 5. Преценка на работата по време на урока и задаване на домашна работа.*

Всеки от структурните компоненти в урока за упражнение по български език в етапа I–IV клас се реализира посредством подходящо побрана технология на работа (методи, похвати и средства), която е ориентирана около образователните цели, психологическите особености на малките ученици и индивидуалните им възможности. Основно мето-

дическо изискване е да се подбират в система, степенувани по трудност, езикови, изследователски и комуникативни задачи, различни видове диктовки, тестове, текстове, лингвистичен експеримент, умело да се ползват учебникът по български език и учебната тетрадка, справочна литература (различни видове речници), така че в образователния процес да се включат ученици с различни възможности и да се осигури формирането и тренирането на различни умения у 7–11-годишните – за езиков анализ, за съпоставка и сравнение на езикови факти, за редактиране, за автоматизиране на правоговорни и правописни норми, за целесъобразна употреба на лингвистичните единици в речевата практика в зависимост от ситуацията на общуване и др. Целта е да се усъвършенстват не само рецептивните и репродуктивните, а най-вече продуктивните умения на учениците в I–IV клас.

Урок за обобщение и преговор

“Разграничаването на уроците за обобщение от уроците за преговор не е лишено от логика, но тъй като в подготовката и в организацията им има много общи характеристики, ние ги обединяваме в един общ тип урок, в който обобщението има своя специфика в сравнение с преговора и обратно” (Георгиева, Йовева, Здравкова 2005, с. 174)

Урокът за обобщение и преговор се провежда след изучаването на определен раздел, тематично свързани уроци или в края на учебната година. Целта е учениците да постигнат обобщена и систематизирана представа за информационния минимум по дадена тема, който е задължителен за съответен клас.

Уроците за обобщение и преговор по български език в етапа I–IV клас се характеризират с по-висока степен на абстрактност в сравнение с останалите, тъй като в тях методическият център е насочен върху група от понятия и езикови закономерности, свързани с определена тема на обобщение.

Този тип урок трябва да следва логиката на процеса за обобщение и систематизиране – от наблюдение и оценка на отделни лингвистични факти, към тяхното теоретично обобщение и систематизиране. Чрез използване на операциите диференциране, сравнение, систематизиране и обобщаване 7–11-годишните осмислят характерното за усвоените езикови понятия и закономерности от определен раздел на учебното съдържание по български език; формират умения за разграничаване на лингвистичните единици; умения за откриване на закономерни връзки между езиковите единици; за целесъобразното им приложение в речта.

В уроците за обобщение и преговор в началното обучение по български език трябва да се обърне по-специално внимание на предварителната подготовка на учениците за часа. Обикновено тя се реализира няколко дни преди провеждането на урока чрез: съобщаване на темата; поставянето на система от задачи към класа (обща, диференцирани и индивидуални), които изискват както актуализиране на усвоената лингвистична информация, така и опериране с езиковите явления с цел да се обобщят знанията и уменията на учениците и да се извлекат изводи за уместната употреба на езиковите явления; да се предостави на децата подходяща библиографска справка, която да ги ориентира както към съдържанието от учебника по български език, което е необходимо да си припомнят, така и към други, подходящи за тяхната възраст библиографски източници.

В основната част от хода на урока за обобщение и преговор по български език в I–IV клас чрез уместно подбрани езикови и комуникативни учебни задачи учениците систематизират и обобщават лингвистичните си знания си и затвърдяват уменията си за разпознаване и употреба на съответни езикови единици. Този тип урок ще се реализира успешно, ако в него се използват повече схеми и таблици предвид високата степен на абстрактност на езиковите факти и закономерности, както и изготвянето на план, подпомагащ систематизирането и обобщението на най-важната информация.

Уроците за обобщение и преговор се основават на самостоятелната работа на учениците. Възможности за разнообразна самостоятелна работа предоставя използването на интерактивни методи и форми на обучение (работа в екип, изготвяне на проекти, разнообразни игри и др. под.).

В обобщен вид структурата на този урок включва следните звена:

Подготвителен компонент

1. Мотивирано съобщаване на темата.

Операционен компонент

2. Повторение и обобщено систематизиране на основни теоретични и практически знания. Стабилизиране и усъвършенстване на лингвистични и комуникативно речеви компетентности.

III. Оценъчно-затвърждаващ компонент

3. Изводи по темата, свързани с автентичното детско общуване.

4. Преценка на работата по време на урока и задаване на домашна работа.

VII. Заключение

Урокът е разнолик и разнокачествен, "...разпалващ мечтите и творческите пориви на ученик и учител, ... нещо твърде динамично, неповторимо по индивидуалния маниер на сътворяване и съдържателно проникване в духовното пространство на индивида." (Василева 2001, с. 11)

Убедени сме, че преосмислянето на същността и конфигурацията на съвременния урок по български език в I–IV клас е необходимост, продиктувана от динамично променящата се обществена реалност, от актуалните детски потребности и интереси.

Нещо повече. Това е неотложен ангажимент на всички нас – учители, педагози, методици, отговорни за настоящето и бъдещето на децата ни.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Андреев, М.* Процесът на обучението. Дидактика. С., 1996.
2. *Георгиев, Л.* За обучението по български език в началното училище. С., 1997.
3. *Георгиева, М.* Обучението по български език в началното училище. Шумен, 2002.
4. *Георгиева, М., Р. Йовева, Ст. Здравкова.* Обучението по български език и литература в началното училище. Шумен, 2005.
5. *Василева, Ем.* Урокът в началното училище. С., 2001.
6. *Василева, Ем.* Съвременното начално училище – реалност и предизвикателства. С., 2004.
7. *Василева, Ем.* Модернизацията на началното училище – един неизвървян път. – Начално образование, 2005, № 4.
8. *Владиминова, Т. и др.* Методика на обучението по български език и литература за институтите за начални учители. С., 1980.
9. *Здравкова, Ст. и др.* Български език. 3 клас. С., 2004.
10. *Колева, В., Д. Йорданова, М. Мандева.* Методика на обучението по български език и литература – I–IV клас. В. Търново, 2000.
11. *Ланда, Л. Н.* Алгоритмизация в обучении. М., 1966.
12. *Махмутов, М. И.* Современны урок. М., 1985.
13. *Плакроуз, Х.* Училището – място за деца. С., 1992.
14. *Радев, Пл. и др.* Педагогика. Пловдив, 2001.
15. *Танкова, Р., Т. Власева.* Обучението по български език и литература в началното училище. Проблеми и перспективи. Пловдив, 1997.
16. *Христовова, Г.* Обучението по правопис в началните класове. Методически проекти. Пловдив, 1998.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Урок по български език

Тема : Гласни звукове. Правопис (III клас)

(Вж. урочната статия в: Здравкова. и др. 2004, с. 32–33)

Тип (вид) : Комбиниран

Цели : Да се затвърдят и усъвършенстват знанията и уменията на учениците за правоговора и правописа на гласните в различни позиции

По-конкретно:

1. Да се диференцират гласните в корелативни двойки – тесни и широки.
2. Да се създаде представа у децата за случаите, при които се допускат правописни грешки при гласните вследствие на правоговора им.
3. Да се затвърдят и обогатят знанията и уменията на третокласниците за проверка на правописа на неударените гласни
4. Да се формира правоговорна и правописна бдителност у децата.
5. Да се възпита любов към родния език.

Очаквани резултати: учениците разграничават тесни и широки гласни; изговарят и пишат правилно думи, които съдържат неударени гласни в различни позиции; владеят алгоритми за проверка на правописа на неударените гласни

Основни понятия: гласни, ударение, ударена и неударена сричка, неударени гласни, правоговор, правопис

Контекст и дейности: наблюдение на езиков материал, морфеманализ, работа с учебника, с правописен речник, с алгоритми и др.

Основни методи и похвати на обучение: беседа, наблюдение, езиков анализ

Форми на организация на обучението в клас: индивидуална, фронтална и екипна

Междупредметни връзки: с литературното обучение

Нагледни средства:

- учебник по български език;
- правописен речник;
- лексикален материал, записан върху класната дъска;
- записан върху постер и размножен за всяко дете алгоритъм за проверка правописа на гласните *а* и *ъ* в крайна неударена сричка на думата;
 - написани върху класната дъска текст от Пенчо Славейков и народни поговорки;
 - записани върху работни листи указания за работа в екип.

Ход на урока:

I. Подготвителен компонент

1. Актуализиране на овладени знания

– Българският език е наш роден език, звучен, богат и изразителен – език “свещен на нашите деди”. Прочетете от дъската какво пише за него Пенчо Славейков.

“Остри са звуковете на българския език като върховете на нашите планини, остри и определени, и наредени така звук по звук, дума по дума, те образуват една волна верига, една Стара планина от гранит и мрамор, тъмни усои, пълни със скъпи руди и висини, дето въздухът е ведър и леко се диша.”

(Пенчо Славейков)

- Как Пенчо Славейков характеризира родната реч?
- Каква е ролята на звуковете?
- Ученици, какво ще кажете за звуковете *а*, *ъ*, *о*, *у*, *е*, *и*?

(За определено време децата дават кратки отговори, които се записват върху постер. Следва обсъждане в класа – потвърждават се верните отговори, неверните се отхвърлят. Идеите се ранжират. Правят се изводи за характерни особености на гласните.

Гласните се записват в корелативни двойки – тесни/широки:

<i>а</i>	<i>о</i>	<i>е</i>
<i>ъ</i>	<i>у</i>	<i>и</i>

– Прочетете написаните думи в стълбичката. (*Учениците прочитат:*
път

пътека

пътешествие).

– Произнесете думите и помислете как се произнася гласният ъ. Как се чува гласният звук ъ в думата *път*? (*ясно*)

– Изговорете думата *пътека*. Поставете ударението. Как се чува гласният звук ъ в думата? (*по-неясно*)

– Кажете следващата дума *пътешествие*. Поставете ударението. На коя сричка е?

– Как се чува гласният звук ъ? (*Гласният ъ звучи по-неясно; близо до а*).

– Българският език е устроен така, че неговите звукове, когато се свързват в думите, се влияят помежду си. Затова не винаги се произнасят и пишат по един и същ начин. *Когато гласният е в ударена сричка, се чува ясно. Не можем да го сгрешим при говорене и писане. Когато гласният не е в ударена сричка, се чува по-неясно. По изговор се доближава до своето другарче – ъ до а, о до у, е до и – и затова при писане можем да сгрешим.*

– Ученици, днес прочетох нещо интересно във вашето вестниче „Венче”. Чуйте: „Учителка пита съществителното име *панталон* в единствено или в множествено число е. Ученик отговаря, че в горната си част е в единствено число, а в долната – в множествено число”.

– Защо се смеете? Вие съгласни ли сте ?

– Изговорете думата “панталон” и я запишете.

(*Учителят записва думата върху дъската*).

– Така ли я написахте?

2. Мотивирано поставяне на темата

– За да записвате правилно думата “панталон”, а и още много други думи с такива особености, днес ще обогатите знанията и уменията си за правоговора и правописа на гласните.

Запишете: *Гласни звукове. Правопис*

(*Учителят записва заглавието върху класната дъска*)

II. Операционен компонент

3. Дейности за осмисляне на новата езикова информация и първоначалното ѝ приложение в практически план

– Отворете учебника на страница 32. Прочетете текста от Константин Константинов.

– Познат ли ви е авторът? (*Учениците споделят впечатленията си от изучени произведения от Константин Константинов*)

– Прочетете подчертаните думи (*гората, поляна, купувачи, зърна, обиколили, врабец, плати*), като поставите ударението върху всяка от тях.

– Как се чуват гласните в ударените срички?

– Как се чуват гласните в неударените срички?

– На коя от подчертаните думи се променя значението при промяна мястото на ударението? (*Учениците откриват думата зърна – едната дума е съществително име, а когато ударението е на първата сричка-глагол*).

– Деца, в междучасието отидох в III “в” клас. Всички се смееха. Разказаха ми, че в урока по човек и общество учителката попитала:

– Иване, заекът бозайник ли е ?

– Не е, госпожо.

– Защо?

– Защото се храни със зеле, а не с боза.

– И вие се смеете. Защо Иван свързва думите бозайник и боза? (*Защото двете думи имат еднакъв корен – боз*)

– Кажете родна дума на бозайник. (*бозае*)

– Кажете родна дума на боза? (*бозаджийница*)

– Кои думи са сродни? (*Думи, които имат обща главна част корен и са близки по значение. Те са образувани една от друга, но всяка има свое значение*)

– Прочетете пословиците от дъската.

На л_жата краката са къси.

Затваряй си _стата, отваряй си _чите.

– В тях има пропуснати букви, които трябва да попълним.

(*Ученик чете първата пословица*)

– В каква сричка – ударена или неударена – е първата гласна в думата лъжата? (*в неударена сричка*).

– Защо можем да я сгрешим при писане?

– С коя дума можем да проверим? (*Проверяваме с думата лъжа, защото гласната е ударена и се чува ясно*).

– Какви са думите лъжата, лъжа? (*сродни*)

– Напишете пропуснатата буква в пословицата.

(Децата работят самостоятелно върху втората пословица, като се изисква коментар от учениците за избора на думи за проверка.)

– Какъв извод можем да направим?

(Извод. За да не сгрешим при писане на неударените гласни, правим проверка със сродни думи, в които “съмнителните” гласни са в ударена сричка.)

– Запишете думата *сърце*.

– Коя е думата за проверка? *(Няма такава)*

– Когато не може да намерим дума за проверка, какво правим?

(Извод. Когато не намираме сродна дума за проверка, ползваме правописен речник.)

– Пригответе правописните речници. Изпълнете упражнение 3 от учебника.

(“Проверете в правописния речник как се пишат думите: с(а/ъ)стезание, изв(о/у)рче, б(а/ъ)стун, минз(у/о)хар, б(о/у)нбон и т.н.)

(След като децата попълнят буквите, се прави проверка, като се изисква от учениците думите да бъдат включени в словосъчетание, например: изворче – планинско изворче; чадър – шарен чадър и т.н.)

– Справихте се чудесно. Ще ви поставя нова задача. Екипи, готови ли сте? Време за изпълнение на задачите – 5 минути.

I екип. От правописния речник извадете думи, които започват с *о*.

1. *О* да е в ударена сричка

2. *О* да е представка. Направете модел на строежа на думата, за да докажете, че *о* е представка.

II екип. От правописния речник извадете думи, които започват с *у*.

1. *У* да е в ударена сричка.

2. *У* да е представка. Направете модел на строежа на думата, за да докажете, че *у* е представка.

(След изтичане на времето говорителите на всеки екип аргументират отговорите. Следва обсъждане в класа.)

– Прочетете от учебника записаното в червеното каре на страница 32. ***(“В неударена сричка гласният звук се чува по-неясно. Проверяваме правописа на гласните звукове в думата:***

– чрез сродна дума, в която гласният звук е под ударение;

– в правописен речник.”)

– Запишете в тетрадките I точка: *1. Правопис на гласните в неударени срички на думите.*

(Учителят записва върху класната дъска)

– Прочетете думите от дъската :

<i>казал</i>	<i>светъл</i>	<i>чехъл</i>
<i>питал</i>	<i>бистър</i>	<i>бухал</i>
<i>рекъл</i>	<i>хубав</i>	<i>куфар</i>

– Какви са думите като части на речта? Защо? *(съществителни нарицателни имена, глаголи и прилагателни имена)*

– В кое число са думите? Защо? *(в единствено число)*

– Между думите има още нещо общо. Какво е то? Ще го откриете, като поставите ударението на всяка дума.

(За определено време децата последователно работят по двойки, четворки, осмици. Обособяват се две подгрупи, чиито говорители съобщават отговора на съучениците си. Достига се до изводи:

1. Ударението при всички думи е на първата сричка.

2. Гласните а и ъ са в крайна неударена сричка).

– Когато *а* и *ъ* са в крайна неударена сричка, могат да се сгрешат при писане. Проверяваме правописа на думи, съдържащи *а* и *ъ* в крайна неударена сричка, като изменим думата в множествено число.

– Погледнете на дъската. Прочетете думата. *(казал)*

– Изменете думата „казал” в множествено число *(казали)*

(Учителят записва: казал – казали)

– Когато гласният *с* запазва в множествено число, пишем думата в единствено число *с а*.

(Учителят подчертава буква а и в двете думи: казал – казали)

– Напишете думите: *бухал, питал, плакал*. Срещу всяка от тях запишете дума за проверка. *(колективна проверка)*

– Променете думата „рекъл” в множествено число. *(рекли)*

(Учителят записва думата и с лястовичка “^” отбелязва изпадането на гласния в множествено число. Подчертава “ъ” в думата рекъл).

– Когато гласният изпада в множествено число, в единствено число пишем *ъ*.

– Запишете думите: *светъл, чехъл, бистър*.

Срещу всяка от тях запишете дума за проверка. *(колективна проверка).*

– Да обобщим:

1. Пишем а в крайна неударена сричка, ако в множествено число гласният се запазва. Например: куфар – куфари.

2. Пишем ъ в крайна неударена сричка, ако в множествено число гласният отпада. Например: ловък – ловки

– Да прочетем правилата, които трябва да спазваме, за да записваме правилно буквите на гласните звукове а и ъ в края на думата:

1. Провери има ли а или ъ в крайната сричка на дума в единствено число.

Не – не продължаваш Да – продължаваш с 2-ро правило

2. Провери неударена ли е крайната сричка на думата.

Не – не продължаваш Да – продължаваш с 3-то правило

3. Промени думата в множествено число.

4. Ако гласният се запазва в множествено число, в единствено число запиши „а”.

5. Ако гласният изпада в множествено число, в единствено число запиши „ъ”.

– На всеки ученик ще раздам лист с тези правила. Като си помагате с тях, попълнете пропуснатите гласни в думите от упражнение 4 на страница 33. (*крѳг-л, слад-к, лов-к, лит-р и т.н.*)

(Учениците работят самостоятелно. Колективно се прави проверка.)

– Има някои изключения от правилото. Това са съществителните имена като: *камѳк, замѳк, пламѳк* и др. В следващите класове ще разберете повече за това как се пишат тези думи.

– Запишете в тетрадките 2-ра точка: **2. Правопис на а и ъ в крайна неударена сричка на думите.**

(Учителят записва върху класната дѳска)

III. Оценѳчно-затвърждаващ компонент

4. Затвърдяване на знанията

– Ще ви прочета част от текст от читанката, а вие открийте коя е приказката. (*Учителят чете откъс от „Спящата красавица”*)

– Коя е приказката?

– Кой е нейният автор?

– В учебника на страница 33 е поместен преразказан откъс от тази приказка. Прочетете текста.

– В преразказа има правописни грешки. Подчертайте сгрешените думи и ги запишете правилно. (*Учениците работят самостоятелно*).

– Кои са сгрешените думи? (*двуреца, смалчания, замак, казъла, замакът, дълбока, чъсовниците, престанъли*)

– Как ги записахте? Защо?

(*Ученик коментира първата дума. Останалите деца оценяват отговора, като вдигат учебни карти – зелена за верен отговор, жълта за непълен и червена за неверен отговор. Аналогично се работи с всяка следваща дума.*)

5. Препенка на работата по време на урока и задаване на домашна работа

– Ученици, работихте много добре. Сигурна съм, че ще спазвате правилата за правоговор и правопис на гласните.

За домашна работа препишете гатанките, като изберете правилната буква. Под текста извадете подчертаните думи и срещу тях напишете думи за проверка.

Раса/ъл Тодор през постии

Тъна/ък, дъла/ъг, без кости,

Луд ли виха/ър задуха,

Оскубва му кожуха.

(*Що е то ?*)

Тънъ/ак; дълъ/аг; дъ/алгулан

сякаш глътна/ъл бастун,

но бастун като клюн.

(*Що е то ?*)

Задачи по избор:

1. Съставете свои гатанки. Има ли в тях думи с букви на гласни звукове, които могат да се сгрешат при писане? Подчертайте тези букви.

2. Наближава Коледа. Сигурно искате да зарадвате с подаръци своите близки и приятели, но се чудите какво точно да купите. Направете списък, за да изберете най-хубавия подарък за всеки от близките си.

Има ли думи от списъка, които съдържат неударени гласни? Как записахте буквите на неударените гласни? Направете проверка.

ЗА СЪВРЕМЕННИЯ УРОК
ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК В I–IV КЛАС

МАРИАНА МАНДЕВА, ДАНИЕЛА ЙОРДАНОВА

Резюме

Представена е актуална информация за същността и конфигурацията на уроците по български език в началното училище.

FOR THE MODERN BULGARIAN
LANGUAGE LESSON – I–IV GRADE

MARIANA MANDEVA, DANIELA YORDANOVA

Summary

A topical information of the essence and the configuration of the lessons for the Bulgarian language education in the elementary school is presented.